

לְחַבֵּשׁ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב¹

הרב יהושע ויצמן

- א. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן
- ב. תפילה בעת צרה
- ג. יש תפקיד לכאב
- ד. משבר מפתח לבירור
- ה. משבר פתח לעולם פנימי
- ו. סיכום

כאשר² באים יסורים על אדם מאמין, אחת התגובות הראשונות היא תפילה. שופך הוא את לבו בפני בורא עולם, אשר מידו היסורים ובידו להעבירם מן האדם. ננסה לעמוד במאמר זה על משמעותה של התפילה בעת צרה.

א. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן

הרמב"ם מנה את התפילה כמצות עשה:

מצווה ה' הוא שציוונו לעבדו, וכבר נכפל זה הציווי פעמים באמרו (שמות כ"ג, כ"ה): "ועבדתם את ה' אלוהיכם", ואמר (דברים י"ג, ה'): "ואותו תעבדו". ואף על פי שזה הציווי הוא גם כן מהציוויים הכוללים, כמו שביארנו בשורש ד', הנה יש בו יחוד אחר שהוא ציווי לתפילה. ולשון ספרי (עקב ה'): "ולעבדו זו תפילה".

(ספר המצוות עשה ה)

בהלכה הגדיר הרמב"ם את המצווה:

מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר "ועבדתם את ה' אלהיכם", מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם", אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה...

(ה' תפילה פ"א ה"א)

¹ ישעיה ס"א, א'.

² המאמר נערך מתוך שיעורים, על ידי הרב מנחם ויצמן

הרמב"ן חולק על הרמב"ם בהגדרת המצווה ובמניינה, וכך הוא כותב בהשגותיו:

ודאי כל ענין התפילה אינו חובה כלל (מדאורייתא) אבל הוא ממדת חסד הבורא יתברך עלינו ששומע ועונה בכל קראנו אליו... ומה שדרשו בספרי ולעבדו זה תלמוד, דבר אחר זו תפילה, אסמכתא היא, או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורתו **ושנתפלל אליו בעת הצרות** ותהיינה עינינו ולבנו אליו כעיני עבדים אל יד אדוניהם, וזה כענין שכתוב "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלוהיכם" והיא מצווה על צרה שתבא על הצבור לזעוק לפניו בתפילה ובתרועה... ואם אולי יהיה מדרשם בתפילה עיקר מן התורה, נמנה אותו במנינו של הרב, ונאמר שהיא מצווה **לעת הצרות** שנאמין שהוא יתברך שומע תפילה והוא המציל מן הצרות בתפילה וזעקה, והבן זה.

לפי הרמב"ן, התפילה איננה חובה מן התורה, אלא חסד שעשה עמנו הקב"ה, שנתן לנו אפשרות לפנות אליו בבקשותינו ובכל צרכינו. הרמב"ן מעלה אפשרות שהתפילה היא אכן מצות עשה, אך לא בכל יום אלא רק בעת הצרות. ציוותה התורה שבעת צרה נפנה לקב"ה, ויש לכך ראיה מן הכתוב:

וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצור אתכם וְהִרְעַתֶּם בְּחִצְצֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם.

(במדבר י', ט')

שיטת הרמב"ן תמוהה. וכי ראוי לו לאדם לפנות לקב"ה כשהוא בצרה? יש בכך כפיות טובה, לכאורה, מצד האדם. בעת שטוב לו - הוא אינו מתפלל ואינו פונה לקב"ה, וכשצר ומר לו - הוא פונה לאלוקיו שיושיעו.

ב. תפילה בעת צרה

כך שאל ר' יעקב עמדין בסיודורו "בית יעקב" על נוסח תפילת "נשמת כל חי": "בכל עת צרה אין לנו מלך אלא אתה":

"בכל עת צרה אין לנו מלך אלא אתה". כן הוא המנהג לחבר המאמר הלז ברדיפת הלשון לקשור "בכל עת" עם "אין לנו מלך אלא אתה". ולכאורה יש לתמוה, כי מה שבח לעבד הנכנע לפני רבו בעת דחקו וכשהוא צריך אליו. ואמר הנביא "ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו", ויפתח אמר בתוכחתו לאנשי גלעד "מדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם". לכן באמת בימי חרפי (=צעירותי) היה נראה לי שיש להסמיכו למה שקדם רוצה לומר נמשך למעלה לאמרו "פודה ומציל בעת צרה", ובכאן הייתי עושה הפסק.

אמנם כשבאתי לכלל בינה אמרתי שאין צורך לשנות מנהג נועם הנגינה, שודאי יש בו קילוס גם על זה הדרך, כי אנו משתבחים שאפילו בעת צרה אין לנו מלך אחר אלא אתה, לא כעובדי עבודה זרה שכתבו בהן "והיה כי ירעב ויתקצף וקלל במלכו ובאלוהיו". עוד יש לומר שהוא שבח כלפי מעלה שאפילו בעת צרה אין לנו מלך אחר אלא אתה ובהסתר פנים ממנו ומעמיד מלך קשה כהמן מכל מקום אנחנו תחת שבט מלכותו ית', כי גם בעת חמה שפוכה לה' המלוכה לא עזבנו ולא יטשנו ביד אדונים קשה לכלותינו ח"ו, כי לעולם שמו הגדול נקרא עלינו מלך ישראל קדוש גואלו מיד חזק ממנו.

בתחילה סבר הר"י עמדין כי אין זה ראוי לומר לקב"ה שהוא מלכנו בעת צרה. הרי זה כתוכחתו של ירמיהו:

**אִמְרִים לְעַץ אָבִי אֶתְּה וְלָאֲבֹן אֶתְּ יִלְדֵתְנוּ כִּי פָנּוּ אֵלַי עֲרָף וְלֹא פָנִים וְנִצַּת וְעָתָם
יֹאמְרוּ קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנו.**

(בי', כ"ז)

אולם, בצורה מעמיקה יותר, התפילה בעת צרה היא גילוי הדדי על הקשר שבין ישראל לקב"ה. היא מגלה מצד אחד על מעלתם של ישראל, שלא עוזבים את הקב"ה בעת צרה, אלא דבקים בו על אף הצרות. היא מגלה גם על אהבת ה' לעם ישראל, ששומר על עם ישראל על אף הצרות הרבות שעוברות עליו.

התפילה בעת צרה היא ביטוי לאמונתו הפנימית של האדם. אדם הנמצא בצרה זועק את הזעקה הפנימית והראשונית שלו, בלא המחיצות המסתירות פעמים רבות את נשמתו. אז הוא מגלה, כי הוא מאמין בה' אלוקיו, אף אם אמונה זו לא באה לידי ביטוי בחיים השוטפים.

סיפורים רבים יש על אנשים שראו את עצמם ואף אחרים ראו אותם כמי שאינם מאמינים ורחוקים מהקב"ה, תורתו ומצוותיו. אולם, בהגיע עת צרה גדולה, זעקו והתפללו לה'. הצרה חשפה את העובדה שבעצם הם מאמינים, והריחוק מהקב"ה הוא חיצוני, ואינו מגלה על המהות האמיתית שלהם.

הבנה זו עולה ממדרש שדרשו חכמים :

"שחורה אני ונאווה", שחורה אני במעשי ונאווה במעשה אבותי. "שחורה אני ונאווה", אמרה כנסת ישראל שחורה אני בפני עצמי ונאווה בפני קוני דכתיב (עמוס ט') "הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל", כבני כושיים אתם בפניכם, אבל אתם לי כבני ישראל נאם ה'...

"שחורה אני", מדבר באחאב שנאמר (מלכים א' כ"א): "ויהי כשמוע אחאב את הדברים האלה ויקרע בגדיו ויצום ויהלך אט"...

(שיר השירים רבה פרשה א', ל"ד-ל"ה)

כנסת ישראל אומרת לקב"ה: "שחורה אני ונאווה". מדוע מזכירה היא את שחרותה בפני הקב"ה?

כוונת הדברים היא, שאף על פי שכלפי חוץ, "בפני עצמי", נראים מעשיה של הרעיה מקולקלים, הרי שבפנימיותה, הגלויה לפני הקב"ה, היא נאה. השחרות היא מקרית וחיצונית, ואיננה מגלה על המהות, שאיננה יכולה להתקלקל, והיא נשאר נאה תמיד.

כאשר יש סתירה בין שני המבטים - מעדיף הקב"ה את המבט הפנימי, המהותי, הנצחי. כך אומרת הגמרא :

לחבש לנשברי לב

והיינו דאמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא: מאי דכתיב "גם אלה תשכחנה", זה מעשה העגל, "ואנכי לא אשכחך", זה מעשה סיני.

(ברכות ל"ב ע"ב)

"אלה" מציין את הבחינה הגלויה והחיצונית, והיא תישכח. "אנכי" הוא הבחינה הפנימית, הגלויה כלפי הקב"ה³ - והיא איננה נשכחת, אלא פועלת וכובשת את העולם במהלכה הפנימי.

המהלך הפנימי מתאים למהותם של ישראל, ועל כן כל מעשה המבטא את הצד הפנימי מצטרף ונשמר, שכן הוא חלק מן המהות. המעשים הכעורים, לעומת זאת, נובעים מן העובדה שכלפי חוץ עם ישראל הוא ככל העמים, והוא חי את חיינו בצורה טבעית, ומושפע מן האומות האחרות. על כן מעשים אלו נשכחים, שכן אין הם חלק מן המהות, אלא ענין מקרי, שאין לו קיום במציאות הנצחית.⁴

כך יש להבין את דברי המדרש ביחס לאחאב. אף שהיה אחאב כל חייו חוטא, ואף ששב בתשובה רק כאשר עמד מול צרה - נתקבלה תשובתו. היסורים שבאו עליו קילפו את הקליפה החיצונית בה היה עטוף כל חייו, וחשפו את האמת הפנימית של חייו, שהיא האמונה בה'.

העובדה שבעת צרה שב אחאב לאמונה בה', מלמדת שבעצם כל חייו היתה קיימת בקרבו אמונה זו, ותנאי החיים החיצוניים - משפחתו, מלכותו וכדומה - הם שגרמו לו ללכת אחר עבודה זרה.

³ מעין דברי ר' יוחנן (שבת ק"ה ע"א): "אנכי נוטריקון אנא נפשי כתיבת יהבית".
⁴ עיי' באגרות ראי"ה ח"א אגרת של"ב: "כלל גדול הוא, שאף על פי שהעולם יורד תמיד בירידה אחר ירידה, מכל מקום אין זה כי אם מצד החיצוניות שלו, דהיינו שהמעשים והמידות נופלים ואינם בערך של דורות הראשונים מצד פרטיות הנשמות. אבל מצד הפנימיות, דהיינו כח-הכלל של כללות קדושת האומה כנסת ישראל, כל דור ודור מוסיף על הדורות הראשונים, מפני שהקדושה מצטרפת, ונמצא שהקדושה של מעוט תורה ומעשים טובים של דורות האחרונים מוסיפה אור לשעבר גם כן, ועבירה אין לה פירות ולא צירוף, בסוד יתפרדו כל פועלי או"י. על כן כללות האומה בתוכיותה היא מלאה יותר אור ד' מכפי הערך של העבר, אלא שאין הדבר נגלה לעין עד בא משיח צדקנו, במהרה בימינו, שיצא מיהיכל קן צפורי, כלומר: מכל הקדושות שבכח יגלה בפועל, יוראו כל בשר יחדו".

ג. יש תפקיד לכאב

דברים אלה מעוררים למחשבה על תפקידם של היסורים. אין היסורים באים לאדם ולאומה במקרה, אלא יש להם תפקיד, והוא לחשוף את עומק החיים הפנימי, את האמונה שנסתרת מתחת לפני השטח בשטף החיים הרגיל. מובא בגמרא:

אמר רבן שמעון בן גמליאל: מרחמין היינו על בהמה טהורה ביום טוב. היכי עביד? - אמר אביי: מביא בול של מלח ומניח לה בתוך הרחם, כדי שתזכור צערה ותרחם עליו. ומזלפין מי שליא על גבי ולד כדי שתריח ריחו ותרחם עליו.

(שבת קכח ע"ב)

רש"י: מרחמין - מאהבין את ולדה עליה. **בול של מלח** - מלא אגרוף, דכייב לה וזוכרת צער לידה, ומרחמה את הולד אם רחקה. **מי שליא** - שורין את השליא במים.

כאשר בהמה טהורה מרחיקה את הולד ואיננה רוצה בו, יש דרך לקשור ביניהם, על ידי שגורמים יסורים לאם. היסורים המזכירים לה את צער הלידה, גורמים לה לשוב ולהתקשר לבנה. אף שהיה ניתן לחשוב שהיסורים יגרמו פעולה הפוכה, וצער הלידה יגרום לבהמה להתרחק עוד יותר מולדה, אין זה כך. הטבע בנוי כך שיסורים הם דבר שמחבר. הורים רבים חוו זאת על בשרם. כאשר היו קשיים בגידול בניהם - קשיים חינוכיים או רפואיים - התברר אחר כך כי דוקא הקשיים גרמו לקשר חזק יותר עם בנם. היסורים בונים מחדש את האהבה בין ההורים לילדיהם.

הייסורים גם מגלים על עוצמתה של האהבה. פעמים שבשטף החיים הרגיל אין עומדים על גודל הקשר שבין בני זוג, בין הורים לילדיהם ובין רבוננו של עולם לעמו. כאשר יש משבר והקשר עומד למבחן ועומד במבחן - מתגלה עד כמה קשר זה חזק ויציב.

דוגמא לכך ניתן לראות בגלות. אף שהגלות היא ביטוי לריחוק בין הקב"ה לעמו, והיא תוצאה של חטאים של עם ישראל, הרי שבגלות התגלה עומק הקשר של הקב"ה לעמו.

וְאִם גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבֹתָם לֹא מֵאֲסִיתִים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלְתֶּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם
(ויקרא כ"ו, מ"ד).

עם כל קשיי הגלות - דוקא אז מתגלה עד כמה חזק הקשר בין הקב"ה לעם ישראל. זוהי ברית שאיננה ניתנת להפרה.

גם הקשר בין עם ישראל לארצו מתגלה במלוא עוצמתו כאשר עם ישראל בגלות. בפרשת התוכחה אומרת התורה:

וְהִשְׁמִיתִי אֶנִּי אֶת הָאָרֶץ וְשָׂמְמוּ עָלֶיהָ אֲבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ.
(ויקרא כ"ו, ל"ב)

ומבאר הרמב"ן:

וכן מה שאמר בכאן (בפסוק לב) ושממו עליה אויביכם, היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם.

(שם, פסוק ט"ז)

מאז חורבן בית שני ועד תחילת שיבת ציון הנוכחית, היתה הארץ שממה. עמים רבים ניסו להתיישב בה - "ואין לאל ידם". ארץ ישראל

היא כמו אשה שהלך בעלה למדינת הים, והיא שומרת לו אמונים. דוקא הריחוק מגלה עד כמה עמוק הקשר בין השניים. בזמן שיושב עם ישראל בארצו והארץ פורחת, ניתן לחשוב שזו תוצאה של מקום מבורך, של עבודה קשה, של ידע מדעי וכדומה. אולם, כאשר גולה העם מארצו, והארץ משנה את פניה, ושוב מאירה פנים כאשר העם שב, מתגלה כי הברכה היא תוצאה של קשר חזק. היסורים חושפים את עוצמת הקשר שבין העם והארץ.

גם קדושתה העצמית של ירושלים מתגלה בעת שממה:

וְנִתְּתִי אֶת עֲרִיכְכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֶרִיחַ בְּכִיחַ נִיחָחְכֶם.
(ויקרא כ"ו, ל"א)

וּדְרָשׁוּ חֲכָמִים:

...שנאמר: "והשמותי את מקדשיכם", קדושתן אף כשהן שוממין.
(מגילה פ"ג מ"ג)

הקדושה של המקדש בעת שממה מלמדת כי זוהי קדושה עצמית, שאיננה תלויה בעבודת הקרבנות במקדש, בתפילה בבית הכנסת וכדומה. זו קדושה המבטאת את השראת השכינה במקום. אף כאן מתגלה הקשר העצמי של הקב"ה לישראל - המתבטא בהשאת השכינה - דוקא בעת הגלות. בעומק התוכחה נמצאים פסוקים המגלים את הקשר העצמי והנצחי בין ישראל לקב"ה ולארצם.

ד. משבר - מפתח לבירור

כאשר האדם או האומה נתקלים במשברים ובקשיים, נוצר צורך לברר מחדש את אמיתות היסוד שהחיים בנויים עליהן. פעמים שהקב"ה יוצר קשיים כדי להכריח את האומה לברר את דרכה.

כך עולה מן הכתובים :

ניחר אף ה' בישׁכאל ויאמר יען אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צוֹיֵתִי אֶת אֲבוֹתֵם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי. גַּם אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֹזֵב וְהוֹשַׁע וַיָּמָוֶת. **למען נסות בם את ישׁכאל** הַשְּׁמַרִים הֵם אֶת דְּרֹךְ ה' לְלַכֵּת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתֵם אִם לֹא. וַיִּנַּח אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם מֵהָר וְלֹא נִתְּנָם בְּיַד וְהוֹשַׁע. וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵנִיחַ ה' לְנִסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אֶת כָּל מַלְחָמוֹת קְנָעוֹן. **נַק לְמַעַן יָדַעַת דַּרְוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלִמְדָם מַלְחָמָה נַק אֲשֶׁר לְפָנֵים לֹא יָדְעוּם**. חֲמֹשֶׁת סִרְנֵי פִלְשִׁתִּים וְכָל הַקְּנַעֲנִי וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יָשֵׁב הָרַק הַלְבָנוֹן מֵהָר בַּעַל חֲרָמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת. וַיְהִי לְנִסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל לְדַעַת הַיִּשְׁמְעוּ אֶת מַצּוֹת ה' אֲשֶׁר צָוָה אֶת אֲבוֹתֵם בְּיַד מֹשֶׁה.

(שופטים ב', כ' - ג', ד')

ה' הניח גוים בארץ ישראל כדי ללמד את בני ישראל מלחמה. מדוע חשוב כל כך שידעו בני ישראל להילחם?

אילולא המלחמה, יכולים ישראל לשבת בארץ, בלא לעמוד על סגולותיה ועל הכרחיותה לחיים נכונים של עם ישראל. בצורה כזו לא יצאו אל הפועל הסגולות המיוחדות של הארץ.

העובדה שעם ישראל נדרש תמיד להילחם על ארצו, גורמת לבירור מעמיק - מדוע דווקא ארץ ישראל? מה יש בפיסת האדמה הזו, ששוה להקריב עבורו את מיטב בנינו. הקשיים בכיבוש הארץ ובישובה יוצרים אצל עם ישראל הבנה מעמיקה יותר ביחס לארץ.

כך אומרים חכמים :

זהו שאמר הכתוב (תהלים קי"א): "כח מעשיו הגיד לעמו", אמר להם הקב"ה לישראל: יכול הייתי לבראות לכם ארץ חדשה, אלא בשביל להראות לכם את כחי אני הורג את שונאיכם מפניכם ונותן לכם את ארצם, לקיים מה שנאמר "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים".

(במדבר רבה פרשה כ"ג, י"ב)

יכול היה הקב"ה להביאנו לארץ חדשה, ארץ שלא יושבים בה שבעה עממים, ולא עשה כן, כדי שנכיר את כוחו, ונברר את הסיבה לכך שאנו יושבים בארץ.

גם בדורנו, המאבק המתמשך נגד אויבינו הרוצים את ארצנו, יוצר צורך בבירור מעמיק. מראשית ימי הציונות, ב"פולמוס אוגנדה" ועד ימינו אלה, אנו עסוקים בבירור מתמשך.

ה. משבר - פתח לעולם פנימי

כשהעולם החיצוני נשבר, פונה האדם אל העולם הפנימי, אל מקור החיים.

כך כותב הרב קוק זצ"ל:

לתשובה גדולה אנחנו נקראים, לתשובה מאהבה ולכל מכשיריה, **זוקא בעת משבר גדול וסכנה עצומה, צריכים לקחת את המעולה שבתרופות**, רדיקלים אנו מוכרחים להיות, בפשרות למחצה לשליש ולרביע מאומה לא נתקן. האמונה אבדה, הולכת ומתדלדלת, מפני שהופרה תורתה, אין דורש ואין מבקש. האורתודוקסיה במלחמתה השלילית כעת משפיקה את עצמה בהבלי שוא ובדמיונות כוזבים, שהחיים והמצויאות מחריבים אותם, ומחריבים עמם את נושאייהם. לא זאת היא נחמתנו מה שהצד האפיקורי שבעמנו, הוא יותר צפוי להרס וכליון. צרת רבים כזאת אינה חצי נחמה, כי-אם צרה כפולה. ההוראה באצבע שנראה על ליקויים של חושבי המחשבה שבאומות, לא יתנו לנו עז וחיים, כשאלה הם רק דברים שליליים. ולמה נלך בדרכים רחוקים, בעוד שהדרך הכבושה והישרה לפנינו היא. כל התורה בפירושה הרוחניים כולם, צריכה היא להתעלות אצלנו. כל מי שיש אומץ בלבבו, כח בעטו ורוח ד' בנשמתו, קרוא הוא לצאת אל המערכה ולצעוק הבו אור. מחזה אחר, לגמרי אחר, היינו רואים בדורנו, אלמלי נתנדבו חלק רשום מבעלי הכשרון, הממולאים בתורה ובשכל טוב, לעבוד את כרם ד' בתוכו פנימה, לעסוק בטהרתם של מושגי האמונה והעבודה, בבירורן של הדיעות בעניני האלהות, הנבואה, רוח הקודש, הגאולה והצפיה לתשועה, תשועת האומה ותשועת העולם, תיקוני הנשמות של היחידים ושל הרבים, תיכון הרוחות של הדורות העוברים, העתידים, וההווה על גביהם. גבורה אחרת היתה פורחת ועולה בעדר ד' הנפוץ. הוד נורא ועליון היה מתפרש ומתגלה

לחבש לנשברי לב

על המון רב של חכמי תורה, וזוהר עליון היה משתפך מהם על האומה כולה ועל העולם כולו.

(אגרות ראי"ה ח"ב, אגרת תפ"ג)

כשיש משבר, לא ניתן להסתפק בתרופות הרגילות, שמטפלות בתוצאות החיצוניות של המחלה ואינן פונות אל שורשי הדברים. עלינו לפנות אל התרופה המעולה, והיא השיבה אל נשמת התורה, שעליה זועק הרב באגרת זו.

המשבר מכריח את האדם לחשוף את העומק שבעצמו ובתורה, להתחבר אל מקור המציאות, ולשאוב משם כוחות להתמודדות.

במקום נוסף כותב הרב:

כשהעולם הולך במהלכו הרגיל, כשאינן פרעות ומהומות בחיים, יכול גם הרעיון האצילי של האדם לקחת את פרנסתו מההסתכלות בתנועות החיים, מחיי החברה ומהתורות האגודות בהם, שהוא כל התוכן של כל חכמה וכשרון נגלה, ומובטח הוא שמתוך הרכוש הזה יתעשר עושר פנימי. לא כן הדבר בזמן שהחיים נופלים הם במהמורות המלאות מחשכי רשע ותוהו, אז העולם הגלוי מתנווד, סדריו מתערבבים, ואם יהיה האדם יונק את לשד חייו הרוחניים רק מהצד הגלוי שבאוצר הרוח, דלדול נורא מוכן לבא עליו ולשדוד ממנו את כל עמדת תומתו, **ואז כדי להחזיק את המעמד יבא התור של הצמאון הבוהר אל התוכן הנעלם, אל הסקירות הפנימיות** שהן מתנשאות מעל לשטח הגלוי שבחיים שבהן לא נגעה יד המהומה העולמית, וממקור חיים זה ילך האדם וישאב מים בששון להרטיב את העצמות היבשות של העולם הרוחני הגלוי שנשאר במצב כל כך נדהם מפני תגרת יד החיים אשר נתבלבלו...

(הערות בסוף ריש מילין, א')

כשהחיים זורמים למישרין, די לו לאדם בגילוי החיצוני של החיים כדי להתעשר ממנו עושר פנימי. אולם כאשר החיים נתקלים במשברים, יש צורך להתקשר אל מקור החיים, ולשאוב משם כוחות וקריאת כיוון.

ו. סיכום

המשברים העוברים על האדם ועל האומה, ממלאים תפקיד חשוב בחייהם.

בכוחו של משבר לחשוף את האמת הפנימית של החיים שהיתה מכוסה עד עתה. המשבר מלמד גם על עוצמת הקשר, שלא באה לידי ביטוי כשהחיים התנהלו כסדרם.

פעמים שולח הקב"ה משבר לאומה כדי ליצור הכרח לבירור הדרך, והערכים העומדים בבסיסה.

התמודדות עם משבר צריכה לבוא ממקור החיים הפנימיים, שרק ממקום זה ניתן לשאוב כוחות גדולים הראויים להתמודדות גדולה.